

ВОЄННІ ЩОДЕННИКИ

ЄВГЕН ШИШАЦЬКИЙ

МАНДРІВКА
ДО
ПОТОЙБИЧЧЯ
МАРІУПОЛЬ

Харків
«ФОЛІО»
2022

*Реальна історія мариупольця з Києва про подорож
на окупований Схід і назад навесні 2022 року*

*Майже всі імена змінені з міркувань безпеки.
Деякі деталі опущені з тих самих міркувань*

Від автора

Коли я складаю до купи всі факти, то розумію, що мені, небайдужому цивільному, шалено пощастило повернутися з-під Маріуполя, який знищували російські та деєнерівські військові, на підконтрольну територію.

Я довго сварив і навіть зараз, коли вношу останні правки в цей текст, сварю себе за недалекоглядність, боягузтво, розгубленість, нерви близьких і втрачені шанси для порятунку інших. Іноді здається, що я боявся занадто багато, навіть там, де не було реального приводу. Хоча, може, зокрема, це й допомогло мені вибратися.

Майже від початку та майже до кінця все в подорожі йшло догори дригом. Тому часто запитував себе: навіщо я взагалі туди поперся?

«Мандрівка до потойбіччя» стала моєю сповіддю і частково відповіддю.

Спробувати.

Пережити.

Розповісти.

Я не планував її такою великою. Написавши перший рядок, я хотів переказати один епізод. Та зрозумів, що це лише верхівка айсберга. Історія значно ширша та має різні контексти. Не згадати їх — значить, викривити реальність, створити собі нарцисично-героїчний або нарцисично-жертвний образ. Цього я точно не хотів.

Моя справа — жива чесна історія. У ній повно роз'яснень мотивації, деталей подій, внутрішнього стану, передісторії, епізодів з минулого. Я нічого не прикрашав. Якщо було сци-

котно — а було часто — так і писав. Якщо було соромно, так і писав. Хіба що трохи «облітератував».

Навіщо?

Можливо, щоб закрити цей гештальт і звільнити місце для наступного.

Можливо, так я залишу в пам'яті нащадків не мертву статистику про вбитих і загублених, а маленький живий епізод, з яких і складалася ця клята війна.

Можливо, після «Мандрівки» ви трохи скинете із себе обов'язок бути героїчними героями. Бо ми всі насамперед живі люди. Злимося, плачемо, радіємо, любимо. Плетемо наші долі в неймовірну тканину і кожним подихом впливаємо на спільний візерунок.

Один із моїх уроків — дозволити собі бути собою навіть під час війни. Особливо під час війни.

Вільну країну будують наші вільні серця.

Дякую коханій Насті Бродниковій, яка витримала мою подорож, а потім витримала написання та повторне переживання мною цих нескінченних частин.

Дякую родині, яка вижила там, де вижити було неможливо.

Дякую маріупольсько-запорізьким волонтерам, які допомогли дістатися потойбіччя та вибратися звідти. Дякую організаторам з великим серцем і героїчним водіям за сотні врятованих життів.

Дякую друзям, знайомим і всім, хто спостерігав за живим народженням цього тексту у фейсбуці, хто плакав, гнівався та сміявся разом зі мною, а потім просив зробити з цього книгу.

Тепер книга стала реальністю. Не розумію, як вона допоможе всім нам. Та я говорив, бо не міг не говорити.

Україна, квітень — липень 2022 року

Пролог

10 : 17

Невже так пізно?

Я подивився на свої двадцятирічні Casio. Уже майже восьма вечора. Але навісний годинник у холі «військової комендатури ДНР, смт Володарське» вперто показував «10 : 17». Крізь напівтемряву я зрозумів, що секундна стрілка не рухається. Батарейка сіла. Щоб її замінити, чогось не вистачало — нової батарейки, відповідальної людини або сенсу.

До війни в цій будівлі була адміністративна установа. На дверях, що вели з холу, поблискувало ім'я якоїсь Лариси Дмитрівни. У мирний час Лариса Дмитрівна видавала довідки, консультувала відвідувачів. Нині за її дверима (д)опитували Сашу, водія першого буса. Ми з ним разом їхали мініколоною, щоб завести гуманітарну допомогу на окуповану територію під Маріуполь, а звідти вивезти у Запоріжжя тих, кому це було потрібно.

Подумавши про пакети з продуктами, які лежали в бусах, я згадав, що з шостої ранку нічого не їв, тільки зробив кілька ковтків води.

З-за інших дверей вийшов працівник комендатури, який допитував мене.

— Можно мне взять свой «тормозок» из машины? Есть очень хочется, — звернувся я до нього.

Той кивнув озброєному хлопцю, який сидів у протилежному кутку холу та майже не спускав з мене очей:

— Проведи его, пусть возьмет.

Спускалися сутінки. Біля входу стояла машина Національної гвардії України: заграбований корпус і майже по-

вністю вибите лобове скло. Сашин бус стояв на боковій доріжці, мій підпирав його ззаду. Пакети з гуманітаркою, які ми вивантажили на плитку, хтось позакидав назад. Без церемоній, просто купую на проході. Мій «тормозок» лежав в окремому пакеті.

Що ж, менше клопоту.

Під пильним оком солдата я повернувся з їжею в хол. Сів на лавку, розпакував здоровенний бутерброд із сиром. З насолодою зжував, запив водою. Єдиний мінус — накришив. Підібрав підшвами крихти під лавку. Не сказати, що до мене підлога була чиста. Пилюка в кутках. Місцями пісок. Пісок і бруд вкривали й український прапор, який тут слугував килимком для витирання ніг. Коли озброєні чоловіки, що снували туди-сюди, наступали на жовто-блакитне полотно, внутрішньо пересмикувало.

«Спокійно».

Їжа та слабке освітлення в холі зробили свою чорну справу — захилило в сон. Недивно. У цей 45-й день повномасштабної війни я ліг о третій. Встав о шостій. Підготовка. Годин сім у дорозі з постійними зупинками на блокпостах. Несподівано довга зупинка біля Нікольського, яке шість років тому було Володарським. Переїзд у комендатуру. Близько години переїзду гуманітарки. Години півтори допиту.

Я відкинувся на стіну, заштиту бежевою пластиковою вагонкою, типовою для таких закладів. Прикрив очі. Відчув, як розслабляються руки та ноги. Віддався дрімоті, яка почала охоплювати мозок.

Клац! Крізь повіки пробилося світло зі стелі. Я неохоче розліпив очі. Біля вимикача стояв чоловік з автоматом в оливковому камуфляжі з білими пов'язками на руці та нозі. Він дивився прямо на мене так, що й не зрозумієш: жартує чи смажить свою ненависть на повільному вогнищі.

— Так же лучше при свете, да? А то ведь можно уснуть насовсем.

І пішов до інших дверей.

Нормальні натяки.

За кілька хвилин з «кабінету Лариси Дмитрівни» вийшов Саша. Лець помітно підморгнув мені, кудись сходяв у супроводі деенерівця й повернувся в кабінет. Може, документи брав?

Ще за кілька хвилин Саша знову відкрив двері. Задоволений.

— Женя, заводи бус, поехали.

Відпустили.

Я кинув око на годинник з вічним «10 : 17». Узав пакет з їжею, вийшов у темний двір комендатури, сів у бус. Хуууух! Пригоди, блін.

Треба було виїхати першим. Як з незвички, та ще й у темряві не заїхати в паркан? Саша зайшов за бус для підстраховки, а я повернув ключ і натиснув кнопку заводу. Старенький «спринтер» здригнувся та запихтів. Я, дивлячись у ліве дзеркало, перемкнув на задню передачу та м'яко відпустив зчеплення. Аж раптом очі помітили рух. Кілька озброєних чоловіків вийшли з комендатури та йшли прямо на бус.

Може, ми щось там забули?

Один — повної комплекції — підійшов з мого боку, другий — стрункий та високий — з боку пасажирських дверей. Стало видно обличчя: суміш щирого здивування та злості.

— Ты... ты куда собрался? Ты чего? Тебя кто отпуская, алё? З кожним реченням тональність зростала.

Я заляк. Саша заляк.

— Ты чего за руль сел, слышишь, давай вылезай оттуда! Свалить решил? — продовжували «комендантці».

Та що таке?

Першим отямився Саша.

— Ребята, это я сказал заводить. Вы же сказали выгонять бус...

— Так то мы тебе сказали! А ты, — високий допитувальник подивився на мене, — остаешься.

Отакої.

— Я понял, только выгоню сейчас бус, чтобы Саша смог выехать, — промимрив я.

Шлунок та кишківник неприємно стиснуло. Ох, яке неприємне відчуття, як за секунди до стрибка з парашутом. Раптом вони ще стріляти в лобове почнуть, як тільки я до воріт докачу?

Вимкнув двигун, на нетвердих ногах виліз з водійського місця.

— Саша, переставь лучше сам, ключ в замке.

Намагаючись ступати якомога спокійніше, відійшов від буса, дивлячись на шматки лобовухи «реквізованої» машини Нацгвардії. Саша перевів мій бус на іншу доріжку, а потім на своєму виїхав за територію комендатури.

Я залишився у дворі з чотирма деенерівцями. Їхні нижні повіки видавали гнівне напруження, верхні губи — відразу. Один ледь-ледь хитав головою, ніби кажучи «ну зараз тобі буде». Двоє тримали руки на автоматах.

Звідси до Маріуполя було двадцять кілометрів.

Глава 1

До поїздки під окуповане місто дитинства я готувався кілька тижнів — ще з Києва. А до того мене вело все життя.

Привіт, я Женя. Тридцять три роки, редактор, психотерапевт у навчанні, колишній журналіст.

Народився та виріс у Лівобережному (тоді — Орджонікідзевському) районі Маріуполя. Вчився у школі. Ходив на танці та єдиноборства — високий зріст, хударба та довгі ноги годилися і там, і там. Влітку відпочивав на рідному лівобережному пляжі з видом на шлакову гору й труби «Азовсталі», а також у селищах азовського узбережжя — Мелекіному, Юр'івці, Новій Ялті. Класичне маріупольське дитинство.

У 17 років півмільйонне димне місто стало мені затісним. Переїхав у Донецьк здобувати вищу освіту в політеху. Після випуску залишився працювати в місті. У рідне їздив раз на кілька місяців, бодай їх і розділяло смішні 120 км.

У 2014-му на Донбас звалилася «русская весна»: захоплення адміністанов, вбивства проукраїнських активістів і фейкові референдуми. Для мене, який і так уже кілька місяців планував переїжджати в Київ, а в березні 2014-го звільнився, не було кращого приводу, ніж нарешті зібратися. У травні я знайшов у столиці роботу та із залишками речей виїхав з Донецька, де все одно не мав свого житла. Виїхав символічно — упередень перших зіткнень за аеропорт.

А дім... Маріуполь навесні 2014-го теж хитало в бік «ДНР». Та в Маріуполі на протигагу Донецьку та іншим містам підбурювачі не мали такої сили й підтримки з боку місцевих і росії,

навіть зважаючи на блокпости та травневі сутички. Тринадцятого червня їхні кволі спроби були зведені нанівець. Після двох місяців незрозумілого бедламу в місто повернулася Україна.

Я заспокоївся і відволікся від маріупольських новин. А в серпні до рідного міста з боку Новоазовська підлізла ворожа техніка. Досвід донецьких друзів навчив, що краще не чекати обстрілів. Тому я про всяк випадок забрав у столицю маму. На щастя, в Маріуполь ворог так і не зайшов. Усе, на що його вистачило — віроломний обстріл градами мікрорайону Східний у січні 2015 року та заяви про початок «звільнення». Мала Батьківщина деякий час пожила в напрузі, а потім почала розквітати, попри те, що бої йшли в лічених кілометрах від її краю.

Марік залишався рідним містом, куди я ніколи не хотів повернутися. Та у 2020-му під час подорожі на різдвяні вихідні не впізнав його. Влітку 2021-го приїхав на MRPL City Festival і не міг намілуватися транспортом, парками та парканами, за якими будували нову красу.

Там досі жили рідні, однокласники, друзі дитинства. Там жили місця: довжелезний спуск до моря, пошарпана школа, зелена будівля дитсадка, сіра «хрущівка». Там жили спогади про алейку від площі Перемоги, гулянки на пляжі біля пірса, бабусину смажену картоплю з яйцем. Водночас місто минулого поступово перетворювалося на місто майбутнього. Наче в останні роки хтось невидимий зсунув іржавий важіль і звільнив час, який почав мити вулиці від пилу застиглості.

Зрештою, додому повернулася і мама: наводити лад у квартирі, фотографувати парк «Веселка», зустрічати спокійну старість. Якраз встигла поставити нову шафку й телевізор, налагодила не різноманітний, але приємний побут.

А потім настало 24 лютого 2022 року.

Перші дні російського вторгнення злилися в один суцільний.

Я — в Києві з коханою Настею. З запасами їжі та води, з облаштованим укриттям, з газовим пальником і балонами.

З зібраними рюкзаками. Впевнений, що основний удар піде на столицю.

Рідні — у Маріуполі. Погано підготовлені, але з тривожними сумками. Впевнені, що нічого страшного не буде. За вісім років мій Лівобережний район звик до «бахів» зі сходу. Навіть коли від артилерійських дуелей затрусилися стіни, чого раніше не бувало, мої родичі бадьоро казали, що залишаються й нікуди не поїдуть. У Київ — нема сенсу. На захід — нема до кого. Хіба що почали ходити в укриття. Жоден з нас не розумів, що цього разу на місто поперли не тільки зі сходу, а з усіх боків.

Другого березня з моїми маріупольськими одночасно пропав зв'язок. Перед тим від мами прилетіла смска: «Под нашим балконом идет техника». І все, тиша.

Тиждень-півтора я чекав. Вмовляв себе, що зв'язок може пропадати та відновлюватися — таке вже було. Кляв за те, що параноїв сам, а батьків до вторгнення не готував. Пробивав працювати. Займав голову та руки волонтерством у столиці.

Київ тримався. У Маріуполі, який уже оточили та жорстоко розбивали, ставало тільки гірше. Звісток від рідних і друзів не було.

Їх треба було витягати. Як мінімум, маму. А ще батька з його дружиною. А ще сестру з родиною. А ще...

Але як?

Обірваний зв'язок означав, що їхати можна хіба лише навмання.

Логіка та надія підказували, що рано чи пізно з міста відкриють гуманітарні коридори для евакуації цивільних. А тому треба бути ближче до початку цих коридорів, щоб оперативно їхати та забирати своїх або принаймні чекати їх з евакуаційних автобусів.

Така точка була в Запоріжжі, через яке з самого початку вторгнення потягнулися автівки з південного сходу.

Важко сказати, чому я, який міцно осів у Києві та не мав свого авта, вирішив їхати сам. По-перше, було мало надії на організовані колони. Скільки не дай автобусів, а вивезти кількості тисяч мешканців із сумками з оточення — нереальна

історія. До того ж маріупольське лівобережжя відрізане від центру річкою Кальміус, і є буквально кілька мостів, якими її може перетнути автівка. Якщо їх ще не підірвали.

По-друге, вторгнення зламало звичне життя навпід, але наливало руки та ноги бажанням діяти. Я не мав за плечима служби в армії й не дуже хотів брати зброю. Та у вирі різкої безпорадності повинен був на щось впливати. Тому в перші дні роздавав заощадження, потім збирав кошти на утеплення для захисників, потім влаштувався у пекарню, щоб робити хліб для постраждалих. А тепер хотів за кермо.

По-третє... Багато чого. Жах. Сум. Злість. Любов. У змінній пропорції.

Глава 2

Очі коханої почервоніли. Настю не так легко було довести до сліз, а тут вони в одну мить побігли струмками, повторюючи контури світлого волосся.

Ми сиділи за кухонним столом. Пахла «бонусна» буханка свіжого хліба. Я тільки-но повернувся з волонтерства в пекарні. Вечеряв, набирався калорій і духу. Нарешті коротко розповів про свою ідею їхати за рідними.

А вона — плакати.

— Настька. Ты чего?

— Я ждала, что ты рано или поздно это скажешь. Прямо была готова... Но все равно очень страшно.

— Ну что ты. Это пока только идея. Ехать все равно не на чем.

— Ехать не на чем! Это единственная причина?

— Ну...

— А ты подумал, что будет, если ты погибнешь, а мама твоя потом выйдет на связь? Что я ей скажу? Что я вообще всем твоим скажу?

— Насть. Ты же знаешь, что я ссыкло...

— Жень, да какое ты ссыкло...

— Самое настоящее. От страха не полезу куда зря, а буду очень взвешенно себя вести. Иначе какой смысл? Но если хотя бы не попробую, сожру себя. Уже, блин, сжираю!

— Обещаешь?

— Что?

— Обещаешь быть осторожным?

Я подивився на її запалені очі, на мокру серветку в руках. Серйозно сказав:

— Обещаю.

Легко обіцяти, коли справді ніколи не був сміливцем.

Настя взяла з тарілки шматок свіжого хліба, вдихнула ще теплий аромат. Поклала назад — навіть під час війни обмежувала себе в поїданні тіста. Сльози підсохли.

— И как ты это видишь?

— Пока толком никак. Что понимаю — сначала надо добратсья до Запорожья. А там будет видно. Каждый день все меняется по тридцать раз. Либо оттуда ехать в Мариуполь. Либо сидеть и ждать, в надежде, что они выберутся сами.

— Хорошо. Сколько ты там будешь?

— Да откуда ж я...

— Сколько? Скажи.

— Если повезет — неделю. Если нет — хрен знает. Буду смотреть по обстановке.

— Жень. А если они не выйдут на связь месяц? Два?

— А если вообще не выйдут? Так можно рассуждать бесконечно. Я хочу сначала доехать в ЗЭПэ. Не факт еще, что найду машину.

Кохана знову взяла хліб. Цього разу відкусила великий шматок. Поганий знак.

У цей момент вона навряд чи хотіла, щоб у мене вийшло з пошуками авта.

Авто я все-таки знайшов.

У перші тижні вторгнення це була невдячна справа. Люди вивозили свої автівки на захід, віддавали військовим або тримали на гарячий випадок — хоча куди вже гарячіше? Грошей на нову в нас не було. А серед старих дуже не хотілося натрапити на розмитнений тарантас, який через 500 км крякне на трасі.

На пошуки пішло кілька днів — невимовно довгих в умовах, коли навколо столиці рвуться снаряди, а рідне місто сидить без води, тепла, світла та зв'язку.

Мені пощастило. Олексій, у якого я в перші дні вторгнення викупив спальників і килимків для бійців, в особистій переписці сказав, що продає свій універсал, бо потрібні гроші.

Зустрілися буквально на пів години, бо Олексій їхав з міста. Він просто віддав мені ключі та техпаспорт. Оформити продаж було неможливо — служби та реєстри не працювали. Шукати нотаріуса було ніколи. Домовилися, що все зробимо потім, а оплату я внесу поступово.

Далі вмовив Настю вибиратися на захід. Зовсім не уявляв, як це — самому поїхати, а її з кішкою залишити в Києві, в який летіли ракети, а навколо палили ворожу техніку. Була і друга місія — знайти для рідних житло в безпечному місці, щоб їх одразу було куди везти після порятунку, а не кидати туди-сюди притулками.

Три дні дороги на захід. Паралельно ми вивезли знайому до Вінниці та шукали житло, тричі ледь не натрапивши на шахраїв. День відпочинку. Гак з Волині на Івано-Франківськ, щоб забрати людей, яким треба до Києва. День у подруги в Рівному, бо в столиці зробили подовжену комендантську годину. День до Києва, довів людей і трохи гуманітарки. День у Києві. Нарешті дорога до Запоріжжя.

Поки одометр рахував сотні кілометрів туди-сюди, з Маріуполя, як я і сподівався, встановили перші гуманітарні коридори для приватних автовок. Усі вони стартували з Правого берега. На щастя, одним з них виїхала сестра з родиною. А от Лівому, де історично жили інші родичі, пощастило сильно менше.

Конкретно з маминого будинку виїхали та зв'язалися зі мною тільки дві групи сусідів. Одні — в середині березня й тільки тому, що за тиждень до того перебралися в центр. Другі у двадцятих числах проскочили машиною через залишки старого мосту через Кальміус.

Після того історії виїзду / виходу з Лівого берега в бік Запоріжжя завершилися. Основний міст підірваний. Від старого — вузький шматок. Щоб доїхати до них, треба подолати довжелезну набережну Кальміуса під обстрілами. Об'їзд тропами завалений та розстрілюється. Шанс дійти пішки людям похилого віку взагалі 0,0001%. Тож приблизно з 23 березня з Лівого берега люди могли більш-менш безпечно виїхати або вийти пішки тільки в деенерівський бік.

Для мого плану це була геть погана новина.

У Запоріжжі я в перші ж дні проїхався місцевими гуманітарними штабами, знайшов телеграм-групи про евакуацію. Навіть зателефонував тим, хто вивозить за гроші. Усі в один голос казали: Лівий берег — ні. Тільки одні волонтери планували загнати бус до лікарні №4 неподалік від мами. Зрештою, в них нічого не вийшло. Так що і цей примарний маршрут не спрацював.

Я дізнався, що майже щоранку на точці, де реєструють новоприбулих переселенців, збирається колона легковиків, які виїжджають у Маріуполь.

Поїхав. Подивився, як це працює. Послухав інструкції для водіїв. На місці зрозумів дві неприємні штуки. Перша: не оформленою на себе автівкою краще не їхати — є ризик залишитися без транспорту. Особливо, якщо твій транспорт може цілком підійти для справ окупантів. Виходить, мій універсал для поїздки в потойбіччя не годився. Друга: можна напроситися до одного з водіїв колони в пасажирки. Але є ризик заїхати в один кінець — і після того будуть витягати вже мене.

Ще два ранки я приїжджав до колони, щоб познайомитися з водіями, які планують пробиратися на Лівий берег. Таких було буквально один-двоє на двадцять-тридцять машин. Взяв телефони в чотирьох людей. Двох із них попросив за можливості перевірити, чи жива мама — і забрати її, якщо буде місце.

Усі чотири номери я продзвонював щодня. Тільки на один — сміливої жінки на Skoda Fabia — випадково вдалося пробитися на лічені секунди. Вона встигла сказати, що якимись хамями заїхала в селище з боку Лівого берега та збиралася пробиратися в місто. І тільки я зрадив, як зв'язок обірвався. Інші мовчали наглухо.

У пошуках варіанта пройшло десять днів. Нарешті один із них здався реальним і робочим. Деякі волонтерські групи Запоріжжя допомагали транспортом таким, як я, — тим, хто

хоче забрати своїх близьких і паралельно може підхопити інших охочих. Можна було як би викупити в них легковик або бус і зробити добру справу.

Я звернувся до однієї такої групи. Виявилось — свої, мариупольські. Як і я, вони давно не жили в місті дитинства, але мали там родичів, друзів, спогади й просто не могли залишатися осторонь.

Та війна підкидала проблему за проблемою. За десять днів моєї запорізької адаптації та пошуків окупанти закрили Маріуполь на в'їзд. Шанси заїхати на Лівий — та хоч кудись — фактично розтанули. Єдине, що залишалось, — вивозити тих, хто зміг вибратися в західне передмістя.

Я підозрював, що нікого з моїх там нема, бо швидше за все вони вийшли б на зв'язок. Забрати їх не міг. Але міг допомогти іншим землякам — і разом побачити живу ситуацію з проїздом. Можливо, на місці нарешті з'ясує маршрут до батьківських хат? Бо чутки, які гуляли в телеграм-групах, вже просто дістали.

Хоча чутки не можна було ігнорувати. У групах писали про те, що деяких водіїв беруть у полон, забираючи буси. Когось б'ють, комусь влаштовують псевдострату. Окремі буси, що проривалися в місто, розстрілювали. Хтось потрапив під артобстріл і вже не міг вибратися внаслідок пошкодження авта. Когось відправляли вглиб деєнерівської території, й далі роби що хочеш. З кимось тижнями не було зв'язку. А з кінця березня додалася нова «опція» — загадкова фільтрація.

Така собі картинка. І я як нормальне сцикло всього цього сильно боявся. Не було жодного сенсу їхати, щоб застрягнути на тижні. А тим більше загинути. Тому я шукав варіанти, як зменшити ризики.

Ризики з транспортом, який знайшов у волонтерів, нібито були контрольованими, бо:

- я брав бус на себе з документальним підтвердженням;
- у сам Маріуполь усе одно не пускали, тому шанс потрапити під обстріли або пошкодити машину уламками знижувався майже до нуля;

у мене чистий намір — передати гумдопомогу та забрати мариупольців, які змогли дістатися навколишніх селищ і хотіли виїхати до Запоріжжя;

окупаційні блокпости наче лояльно ставилися до людей з місцевою пропискою;

за добрих умов можна впоратися за пару днів.

Я чекав, думав, зважував. Сподівався, що дадуть ширший коридор офіційним автобусам від Запоріжжя та Дніпра, а також колонам Червоного Хреста. Та найчастіше ті ледь-ледь доїжджали тільки до Бердянська. По кілька днів чекали дозволу на в'їзд і виїзд. До Маріуполя та околиць не доїжджали взагалі.

Зрештою сидіти на місці без новин від рідних стало нестерпно.

Вирішив спробувати. Так само, як колись вирішив змінити професію. Або складати вступний екзамен у театр «Чорний квадрат». Або вчитися на терапевта. Або...

Краса та біда будь-якого експерименту — ніколи не знаєш, яким буде результат.

Зміст

Від автора	5
Пролог	7
Глава 1	11
Глава 2	15
Глава 3	21
Глава 4	25
Глава 5	34
Глава 6	41
Глава 7	47
Глава 8	52
Глава 9	58
Глава 10	63
Глава 11	69
Глава 12	74
Глава 13	83
Глава 14	91
Глава 15	97
Глава 16	102
Глава 17	107
Глава 18	113
Глава 19	119
Глава 20	125

Глава 21	129
Глава 22	135
Глава 23	140
Глава 24	146
Глава 25	151
Глава 26	157
Глава 27	164
Глава 28	170
Глава 29	174
Глава 30	178
Глава 31	184
Глава 32	189
Глава 33	193
Глава 34	201
Глава 35	206
Глава 36	213
Епілог	219